

การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าพระพุทธรูปสิงห์ -
พระสิงห์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย*
(Cultural Reproduction of Legendary
Phra Buddha Sihing - Phra Singh
Narratives in Contemporary Thai
Society)

กรกฏา บุญวิชัย**
(Karakkada Bunwichai)
ปรามินทร์ จารุวรรณ***
(Poramin Jaruworn)

Received: January 29, 2022

Revised: May 12, 2022

Accepted: July 20, 2022

บทความวิจัย
-
วิชาการ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “พระพุทธรูปสิงห์ - พระสิงห์: การสืบทอดและการสร้างสรรค์ตำนานเรื่องเล่าและประเพณีพิธีกรรมในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย”.

** นิสิตหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Ph.D. Student in the Thai Division, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University).

*** รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย / หน่วยปฏิบัติการวิจัย “ไทยวิทรรศน์” เพื่อการศึกษาภาษา วรรณคดี และคติชนไทย (Associate Professor Dr., Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University / Thai Vitat Laboratory Unit for the study of Thai language, literature and folklore).

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าพระพุทธรูป - พระสิงห์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย และวิเคราะห์วิถีคิดในการผลิตซ้ำดังกล่าว ผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลประเภทอื่นมาเป็นข้อมูลเสริมในการวิเคราะห์ ได้แก่ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และข้อมูลภาคสนามอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นแนวในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษา พบว่า ข้อมูลทางวัฒนธรรมทั้ง 64 รายการที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปปรากฏในรูปแบบวรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งความเชื่อและวัตถุมงคล ส่วนวิถีคิดในการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูป แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปจากเรื่องเล่าและความเชื่อในท้องถิ่น การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปจากประวัติศาสตร์ การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปจากสิทธิศนิตาน และการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปแบบนวนกหรือผสมผสาน การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ดำรงอยู่อย่างเข้มข้นในสังคมไทยปัจจุบัน

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, พระสิงห์, การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม, ตำนานเรื่องเล่า, คติชนวิทยา

ABSTRACT

This article collects reproduced cultural information about legendary Phra Buddha Sihing - Phra Singh narratives in the context of contemporary Thai society and ideologically analyzes the reproduction. Documentary and fieldwork data were gathered from October 2019 to June 2021, along with supplementary analytical information online and from other related field work. The principle of cultural reproduction was used as guidelines for data analysis.

Results were that all 64 cultural items reproducing legendary Phra Buddha Sihing narratives were in the form of literature, painting, sculpture, liturgical and sacred objects. Concepts reproduced of legendary Phra Buddha Sihing narrative continuity may be classified into four sources: local narratives and beliefs; history; lore; and ancillary or combined origins. These findings underline the intense contemporaneity of Phra Buddha Sihing - related beliefs in contemporary Thai society.

Keywords: Phra Buddha Sihing, Phra Singh, Cultural reproduction, Legendary narrative, Folklore

บทนำ

“พระพุทธรูปสิงห์” เป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของไทยมาแต่โบราณ ประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปสำคัญสำหรับอาณาจักรต่าง ๆ ได้แก่ นครศรีธรรมราช กรุงสุโขทัย เชียงใหม่ เชียงราย นครศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ปรากฏในรูปแบบของตำนานและเรื่องเล่าหลากหลายสำนวน และยังมีประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประเพณีพิธีกรรมในวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมชาวบ้าน

ในทางวิชาการเชื่อกันว่าพระพุทธรูปสิงห์ในประเทศไทยมีอยู่ด้วยกัน 3 องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปสิงห์ที่ประดิษฐานภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร พระพุทธรูปสิงห์ที่ประดิษฐานภายในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ และพระพุทธรูปสิงห์ที่ประดิษฐานภายในหอพระ จังหวัดนครศรีธรรมราช (Jiajanpong 2003: 3) แต่จากการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามในท้องถิ่นต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่ายังมีพระพุทธรูปสิงห์ที่ประดิษฐานอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ อีกหลายองค์ ทั้งที่เป็นพระพุทธรูปสิงห์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นองค์จริง และพระพุทธรูปสิงห์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นองค์เก่าแก่ ดังนั้นพระพุทธรูปที่มีพระนามว่า “พระพุทธรูปสิงห์” หรือ “พระสิงห์” จึงน่าจะเป็นชื่อที่ใช้เรียกพระพุทธรูปหลายองค์ ทั้งในระดับราชสำนัก และท้องถิ่น

สิงห์คันทาน เป็นตำนานสถาปนาพระพุทธรูปสิงห์ รจนาโดยพระโพธิ์รังสี ภิกษุชาวเชียงใหม่ แต่งขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เนื้อหากล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปสิงห์ที่ลังกา และได้รับการอัญเชิญมายังเมืองนครศรีธรรมราชโดยเรือสำเภา จากนั้นได้รับการอัญเชิญไปยังบ้านเมืองต่าง ๆ ในประเทศไทย จนไปประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ (Jiajanpong 2003: 3 - 6) ทั้งนี้จากการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่าในท้องถิ่นต่าง ๆ ยังปรากฏตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์อีกหลายสำนวนทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างจาก**สิงห์คันทาน**

ในบริบทการท่องเที่ยวและบริบทอื่น ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์มา “เล่าใหม่” ในกรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และนครศรีธรรมราช พระพุทธรูปสิงห์ได้รับการนำมาประชาสัมพันธ์ในบริบทการท่องเที่ยวประเพณีสงกรานต์ ในแม่ฮ่องสอน พระพุทธรูปสิงห์ได้รับการนำมา

ประชาสัมพันธ์ในบริบทการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ ในสมุทรสาคร พระพุทธสิหิงค์ ได้รับการนำมาประชาสัมพันธ์ในบริบทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในนครศรีธรรมราช พระพุทธสิหิงค์ได้รับการนำมาเป็นส่วนหนึ่งของกระแสความนิยม จตุคามรามเทพ ในจังหวัดตรัง ได้เกิดกระแสการทวงคืนพระพุทธสิหิงค์ที่ถูกโจรกรรม ไปตั้งแต่ พ.ศ. 2526

ในปัจจุบันการถ่ายทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ได้จำกัดอยู่ใน รูปแบบของวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ในทางศาสนาเท่านั้น แต่ ยังได้รับการผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย ทั้งในรูปแบบคติชนประเพณีประเภท ต่าง ๆ และสื่อสมัยใหม่ การผลิตซ้ำดังกล่าวนี้มีส่วนทำให้ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ พระพุทธสิหิงค์แพร่หลายในวงกว้างและดำรงอยู่อย่างเข้มข้นในสังคมไทย

ปรากฏการณ์การนำตำนานพระพุทธสิหิงค์มา “เล่าใหม่” ในลักษณะต่าง ๆ ถือเป็น “การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดทางวัฒนธรรม” (Cultural Reproduction) ดังที่ Raymond Williams กล่าวว่า วัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการผลิตซ้ำเพื่อการสืบ ทอดอยู่เสมอ มิฉะนั้นวัฒนธรรมเหล่านั้นจะสูญสลายได้ (Williams 1997: 39) วิลเลียมส์ ได้ขยายความต่อไปว่า การผลิตซ้ำมิได้ผลิตซ้ำความหมายและคุณค่าเดิม เท่านั้น แต่ยังผลิตซ้ำความหมายใหม่ขึ้นมาด้วย (Williams 1981: 95 - 96) ทั้งนี้ ในการผลิตซ้ำแต่ละครั้งอาจมีทั้งที่ผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมทั้งหมดทุก ชั้นตอนและเลือกเพียงบางชั้นตอนมาสืบทอดเท่านั้น ขึ้นอยู่กับ การ “เลือกสรร” (Tradition of Selection) ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และรูปแบบใน การสืบทอด (Kaewthep 1996: 26 - 27)

ที่ผ่านมาได้มีการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ ได้แก่ สารนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่วัดบวร สถานสุทธาวาส” ของ Nut - inthara (1982) หนังสือเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังวัดบวร สถานสุทธาวาส (พระแก้ววังหน้า)” ของ Fine Arts Department (2014) บทความ เรื่อง “ผ้ายันต์สิหิงค์หลวง” ของ Sripasang (2015) และบทความเรื่อง “พระพุทธ สิหิงค์จำลองรุ่นสำคัญในนครศรีธรรมราช” ของ Thurajen (2017)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับ พระพุทธสิหิงค์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่และเฉพาะ

ประเภทเท่านั้น บทความนี้จึงมุ่งรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย และวิเคราะห์วิถีคิดและวิธีการในการผลิตซ้ำดังกล่าว ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่อง “การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม” เป็นกรอบในการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ โดยมีคำถามวิจัยว่าในปัจจุบันคนไทยมีวิถีคิดในการนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์มาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดอย่างไรและในรูปแบบใดบ้าง ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 หัวข้อคือ

1. การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ในสังคมไทย
2. วิถีคิดในการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ในสังคมไทย

ในการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ทั้งจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนาม สืบค้นข้อมูลเบื้องต้นในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2560 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2562 และเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 ในพื้นที่ที่มีพระพุทธรูปสิงห์ประดิษฐานอยู่และปรากฏตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ เชียงราย นครศรีธรรมราช ตรัง แม่ฮ่องสอน และสมุทรสาคร นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลประเภทอื่นมาเป็นข้อมูลเสริมในการวิเคราะห์ เช่น ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เอกสารหรือหนังสือที่มีการตีพิมพ์ และข้อมูลภาคสนามอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นการเก็บข้อมูลจากการเข้าร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview)

ผลการศึกษา

1. การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิงห์ในสังคมไทย

กาญจนา แก้วเทพ อธิบายแนวคิดของ Raymond Williams (1981) เกี่ยวกับวิธีการศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ว่าจะต้องพิจารณาข้อมูลทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยต้องศึกษาถึงกระบวนการผลิตวัฒนธรรม

(Production) และการผลิตซ้ำ (Reproduction) อย่างละเอียด เช่น วัฒนธรรมนั้นผลิตขึ้นมาได้อย่างไร ใครผลิต และดำเนินการอย่างไร (Kaewthep 1996: 23 - 24) เพราะนักคิดสำนักวัฒนธรรมศึกษาเชื่อว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ล้วนประกอบขึ้นด้วยตาข่ายแห่งความสัมพันธ์ของปฏิบัติการทางสังคมย่อย ๆ ที่มีผลกระทบต่อกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จึงมีความจำเป็นต้องเข้าใจข้อมูลพื้นฐานอย่างละเอียดของข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ต้องการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ “วิธีคิด” ที่อยู่เบื้องหลังในการสืบทอดวัฒนธรรมนั้น ๆ อนึ่ง ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์อย่างละเอียด

จากการศึกษารวบรวมและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่ามีการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนการผลิตซ้ำตามเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปศิลปะขอมรูปแบบต่าง ๆ

การผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ	กรุงเทพฯ	เชียงใหม่	เชียงราย	นครศรีธรรมราช	ตรัง	สมุทรสาคร	แม่ฮ่องสอน	จำนวน
1. ความเชื่อและวัตถุมงคล	13	7	-	22	3	-	4	49
2. บทเพลง	-	3	-	-	-	-	1	4
3. สื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม	-	1	-	1	1	1	-	4
4. จิตรกรรมฝาผนัง	1	-	1	-	-	-	1	3
5. กรินิชพนธ์	1	1	-	-	-	-	-	2
6. บทเทศน์	-	1	-	-	-	-	-	1
7. ประติมากรรม	-	-	-	1	-	-	-	1
รวม	15	13	1	24	4	1	6	64

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ล้วนปรากฏอยู่ในพื้นที่ที่เชื่อว่าพระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานหรือเคยประดิษฐานอยู่ และเป็นพื้นที่ที่สัมพันธ์กับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ทั้งสิ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ตามประเภทออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งความเชื่อและวัตถุมงคล ดังนี้

1.1 วรรณกรรม

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ได้รับการนำมาผลิตซ้ำในรูปแบบวรรณกรรมหลายประเภท ทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ บทเทศน์ สื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม บทเพลง และกวีนิพนธ์

1.1.1 บทเทศน์

ในประเพณียี่เป็งของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์หลายพิธีกรรม ช่วงเย็นของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่เหนือ ที่พระวิหารลายคำได้มีพิธีกรรมสำคัญคือ พิธี “เทศน์ตำนานพระสิงห์” ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อโดยทั่วไปของชาวล้านนาที่มักจะประกอบพิธีตั้งธรรมหลวง อันเป็นการนำชาดกเรื่องพระเวสสันดรมาเทศน์ในช่วงประเพณียี่เป็ง

ผู้วิจัยสำรวจข้อมูลประเพณียี่เป็งของวัดพระสิงห์วรมหาวิหารเบื้องต้น ใน พ.ศ. 2560 พบว่าในพิธีเทศน์ตำนานพระสิงห์นั้น ทางวัดได้นำตำนานพระสิงห์ฉบับวัดแสนฝางมาเทศน์ให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวได้ฟัง ตำนานพระสิงห์สำนวนนี้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธสิหิงค์ตั้งแต่พระราชาลังกาได้สร้างพระพุทธสิหิงค์ขึ้นในลังกาทวีปจนกระทั่งพระพุทธสิหิงค์ได้รับการอัญเชิญมาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ มีโครงเรื่องคล้ายกับสิหิงคนิทาน แต่ ตำนานพระสิงห์ฉบับวัดแสนฝางจะดำเนินเรื่องกระชับและเน้นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าของผู้ปกครองของเมืองเชียงใหม่ที่มีต่อพระพุทธสิหิงค์

การบรรยายและการพรรณนาถึงความศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อพระพุทธสิหิงค์ของผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่อย่างละเอียดลออ ก่อให้เกิดจินตภาพแก่ผู้ฟังเป็นอย่างมาก หากพิจารณากลวิธีดังกล่าวร่วมกับการพิจารณาในแง่การสื่อสารการแสดงทางด้านสถานที่และเวลาจะพบว่าการฟังเทศน์ตำนานพระสิงห์ฉบับวัด

แสนฝาง เบื้องหน้าพระพุทธรูปหิงค์ภายในพระวิหารลายคำในคำค้นวันยี่เป็งที่มีอากาศเย็นอันเป็นช่วงปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว ประกอบด้วยแสงไฟจากดวงประทีปที่จุดบูชาพระพุทธรูปหิงค์ นับว่าเป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมและเร่งเร้าให้ชาวบ้าน ประชาชน รวมไปถึงนักท่องเที่ยวเกิดความศรัทธาและเลื่อมใส

หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่า การเทศน์ตำนานพระพุทธรูปหิงค์ นอกจากจะเป็นการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิงค์ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยแล้ว การเทศน์ตำนานพระพุทธรูปหิงค์ยังเป็นการสร้างศรัทธาต่อพระพุทธรูปหิงค์ด้วย นอกจากนี้การเทศน์ตำนานพระพุทธรูปหิงค์ยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการคัดลอกคัมภีร์ของชาวล้านนา โดยเฉพาะการคัดลอกตำนานพระพุทธรูปหิงค์ไปยังวัดต่าง ๆ ในล้านนา¹ ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิงค์ในรูปแบบหนึ่งด้วย

1.1.2 สื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม²

ในประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิงค์มีการเผยแพร่ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิงค์ในหลายพิธีกรรมและหลายพื้นที่ จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่าการนำเสนอตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิงค์ในสื่อกระจายเสียงมักมีลักษณะเป็นการกล่าวถึงตำนานเรื่องเล่าโดยย่อหรือ “เลือก” เฉพาะบางเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมและพื้นที่นั้น ๆ

บริบทการท่องเที่ยวและโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ทำให้ในพื้นที่ประเพณีและพิธีกรรมมิได้มีเพียงคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีนักท่องเที่ยวและคนนอกชุมชนทั้ง

¹ จากการสำรวจข้อมูลเอกสารโบราณและคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือของประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่ามีข้อมูลเอกสารโบราณและคัมภีร์ใบลานเรื่องตำนานพระพุทธรูปหิงค์ - พระสิงห์ ถึง 19 รายการที่อยู่ในระบบสืบค้นของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และหอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ใบลานล้านนา (Lannamanuscripts.net) เหล่านี้เป็นสิ่งยืนยันในเบื้องต้นได้ว่า ตำนานพระพุทธรูปหิงค์เป็นตำนานกลุ่มหนึ่งที่ได้รับค่านิยมในการคัดลอกคัมภีร์ในล้านนา.

² หมายถึง การนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิงค์มาถ่ายทอดในงานประเพณีและพิธีกรรมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ไมโครโฟน รถแห่ประชาสัมพันธ์.

ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังนั้นการนำเสนอตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ผ่านสื่อกระจายเสียงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมรับรู้ตำนานเรื่องเล่าของพระพุทธสิหิงค์ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่และพิธีกรรม ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำในรูปแบบสื่อกระจายเสียง ปรากฏใน 4 พื้นที่พิธีกรรมทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ดังนี้

การเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในพิธี “สมโภชพระพุทธสิหิงค์และสร่งน้ำพระเจ้าทองทิพย์” ในประเพณีสงกรานต์ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2561 สำนวนนี้ปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของคำกล่าวรายงานต่อประธานในพิธี ตำนานพระพุทธสิหิงค์สำนวนนี้เป็นการสรุปโดยย่อความเป็นมาของพระพุทธสิหิงค์ตั้งแต่เริ่มสร้างที่ลี้กจากจนกระทั่งมาประดิษฐานที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร รวมถึงความสำคัญของพระพุทธสิหิงค์ที่มีต่อบ้านเมือง จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าตำนานพระพุทธสิหิงค์สำนวนนี้เป็นการสรุปเนื้อหาจากสิหิงคนิทานและประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร **จังหวัดเชียงใหม่** นอกจากนี้ในช่วงก่อนประกอบพิธี “อาราธนาอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ออกจากพระวิหารลายคำ (ฝ่ายสงฆ์)” ในประเพณีสงกรานต์ จังหวัดเชียงใหม่ พิธีกรได้นำตำนานพระพุทธสิหิงค์สำนวนนี้มากล่าวอีกวาระหนึ่ง

การเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในพิธี “เปิดงานประจำปีปิดทองหลวงพ่อสัมฤทธิ์ (พระพุทธสิหิงค์)” วัดโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร สำนวนนี้พิธีกรกล่าวในช่วงก่อนเริ่มพิธีสงฆ์ โดยจะ “เลือก” เฉพาะบางเหตุการณ์ของตำนานพระพุทธสิหิงค์มากล่าวเท่านั้น สลับกับการเล่าประวัติวัดและตำนานพันท้ายนรสิงห์อันเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมของชาวโคกขาม เหตุการณ์จากตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่นำมากล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนความเก่าแก่ของวัดโคกขามที่ชาวบ้านเชื่อว่าเก่าแก่ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน พิธีกรจึงไม่จำเป็นต้องเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์อย่างละเอียด ดังนั้นการเล่าตำนานพระพุทธสิหิงค์ในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ น่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการเน้นย้ำถึงความเก่าแก่ของวัดโคกขามและพระพุทธสิหิงค์เป็นสำคัญ

การเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในพิธี “สร่งน้ำพระพุทธสิหิงค์และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ” ในประเพณีสงกรานต์ จังหวัดตรัง พ.ศ. 2560

สำนวนนี้เป็นส่วนหนึ่งของคำกล่าวรายงานต่อประธานในพิธี และตำนานพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์สำนวนนี้ยังนำมาเล่าผ่านรถกระจายเสียงของเทศบาลนครตรังขณะที่ประกอบพิธี “อาราธนาอัญเชิญพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ออกแห่รอบเมืองตรัง” ด้วย ตำนานสำนวนนี้เป็นการ “เลือก” เฉพาะบางเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ในตำนานนางเล็ดขาวมาเล่าเท่านั้น การเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ในพิธีกรรมดังกล่าวนี้อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นย้ำการรับรู้ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์จังหวัดตรัง เนื่องจากพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์จังหวัดตรังได้ถูกโจรกรรมไปตั้งแต่วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2526 (Interview Surasakko 2022, July 25) ชาวตรังหลายคนอาจจะลืมเหตุการณ์ดังกล่าวไปบ้างแล้ว รวมถึงเยาวชนชาวตรังในปัจจุบันจำนวนมากอาจไม่มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์

การเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ในพิธี “พุทธาภิเษกพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ วัดอินทศิรี รุ่งสร้างโบสถ์” เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 ณ สมาคมชาวปักษ์ใต้ในพระบรมราชูปถัมภ์ สำนวนนี้ว่าที่ร้อยตรีภูษณศักดิ์ศักดิ์ภูษณศักดิ์ ได้เล่าก่อนประกอบพิธีกรรมดังกล่าว โดยเล่าตำนานพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์วัดอินทศิรีอย่างละเอียดตั้งแต่พระราชลัญจกาประกอบพิธีหล่อพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์มาประดิษฐานที่วัดอินทศิรี ทั้งนี้ในการจัดพิธีพุทธาภิเษกเป็นการประกอบพิธีกรรมนอกพื้นที่ และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นคนนอกชุมชน การเล่าตำนานอย่างละเอียดจึงจำเป็นต้องทำให้คนนอกชุมชนรับรู้ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์วัดอินทศิรี

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำผ่านสื่อกระจายเสียงมักเป็นตำนานเรื่องเล่าที่เป็นตำนานทางคติชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่ออธิบายความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์กับพื้นที่นั้น ๆ และเพื่ออธิบายการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ และบางพื้นที่อาจมีวัตถุประสงค์อื่นเสริมตามแต่บริบทของพื้นที่นั้น ๆ

1.1.3 บทเพลง

บทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์เป็นการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังฆคัมภีร์ในรูปแบบหนึ่งที่เป็นสื่อสมัยใหม่ ในบริบท

สังคมยุคข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ บทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปเหล่านี้ได้รับการนำมาเผยแพร่ในโลกออนไลน์ ทำให้ตำนานเรื่องเล่าและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ได้รับความนิยม “เลือก” มานำเสนอแพร่หลายในวงกว้าง บทเพลงดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้รวบรวม มีทั้งหมด 4 บทเพลง แบ่งตามลักษณะเนื้อหาได้ 3 กลุ่มคือ

1. การผลิตซ้ำตามเนื้อเรื่องเดิม จำนวน 2 บทเพลง ได้แก่ เพลง “ตำนานพระพุทธรูปสี่ทิวสนครพิงค์” เป็นบทเพลงที่ขับร้องเป็นภาษาล้านนาโดย คำหล้า ธัญพร เนื้อหาของเพลงมีความสอดคล้องกับ**สี่ทิวสนครพิงค์** และเพลง “บารมีพระสิงห์ปาย” เป็นบทเพลงที่ขับร้องเป็นภาษาล้านนาโดย ขวัญชัย พิพัฒน์พงษ์ ศรีคีตกรหริทาส เนื้อหาของเพลงตรงกับ**ตำนานพระพุทธรูปสี่ทิวสนครพิงค์**ซึ่งมีความแตกต่างจาก**สี่ทิวสนครพิงค์**

2. การผลิตซ้ำตามเนื้อเรื่องเดิมผนวกกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จำนวน 1 บทเพลง ได้แก่ เพลง “ประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร” เป็นบทเพลงที่ขับร้องเป็นภาษาไทยกลาง ไม่ปรากฏชื่อผู้ขับร้อง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์บทเพลง เนื้อหาของเพลงตรงกับ**ประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่** ต่อมากล่าวถึงเหตุการณ์การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จากนั้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จพระราชดำเนินมานมัสการพระพุทธรูปสี่ทิวสนครพิงค์ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ปรากฏใน**พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)**

3. การผลิตซ้ำตามความเชื่อ จำนวน 1 บทเพลง ได้แก่ เพลง “ขอพรพระพุทธรูป” เป็นบทเพลงที่ขับร้องเป็นภาษาไทยกลาง ไม่ปรากฏชื่อผู้ขับร้อง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์บทเพลง เนื้อหากล่าวถึงความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปสำคัญสำหรับอาณาจักร ความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ และความเชื่อเรื่องการประทานพรแก่ผู้ที่มากราบสักการะ

หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่าบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสี่ทิวสนครพิงค์มักเป็นบทเพลงที่วัดเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ จึงทำให้เนื้อหาในบทเพลงเหล่านี้สอดคล้องกับตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏในท้องถิ่น ทั้งนี้บทเพลง**ประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร**มีลักษณะเนื้อหาที่แตกต่างจากเพลงอื่น ๆ คือมีลักษณะผสมผสาน

ระหว่างตำนานเรื่องเล่าในทางคติชนกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า บทเพลงดังกล่าวนี้มีจุดประสงค์หลักเพื่อเล่าประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มิใช่เล่าตำนานพระพุทธรูปอย่างบทเพลงอื่น ๆ จึงนำเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวัดมากล่าวเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความเก่าแก่ของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

1.1.4 กวีนิพนธ์

กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานพระพุทธรูปปรากฏทั้งหมด 2 ส่วน เป็นกวีนิพนธ์ที่ประพันธ์ขึ้นในวาระสำคัญต่าง ๆ ของบ้านเมือง ดังนี้

1. งาน “สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พุทธศักราช 2525”

ในประเพณีสงกรานต์ พ.ศ. 2525 โอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี กรุงเทพมหานครร่วมกับกองทัพเรือได้จัดกระบวนแห่อัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ทางน้ำโดยจัดเป็นกระบวนพยุหยาตราน้อยทางชลมารคอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จากท่าवासูกกรีไปขึ้นที่ท่าสะพานพระพุทธยอดฟ้าแล้วอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ พลับพลาที่องสนามหลวง

ในกระบวนพยุหยาตราน้อยทางชลมารคอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ได้มีบทเห่เรือ “**สดุดีพระพุทธรูป**” เเห่ในกระบวนด้วย บทเห่ดังกล่าวประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ จำนวน 1 บท และกาพย์ยานี 11 จำนวน 17 บท (Ueachuworanon 1982: 142 - 143) เนื้อหาประกอบด้วยบทชมความสง่างามของพระพุทธรูป บทกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงอัญเชิญพระพุทธรูปมาจากเมืองเชียงใหม่ บทกล่าวถึงตำนานพระพุทธรูปซึ่งในบทนี้ดำเนินเรื่องและเหตุการณ์ตาม**ลิลิตนิทนาม**แต่เป็นการสรุปเรื่องแบบสังเขป บทกล่าวถึงพระพุทธรูปในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทย ได้แก่ องค์ที่เมืองนครศรีธรรมราช และองค์ที่เมืองเชียงใหม่ และจบด้วยบทขอพรให้พระพุทธรูปปกป้องเมืองไทย พระมหากษัตริย์ และพุทธศาสนา

ภาพที่ 1

กระบวนการพยุหยาตราเรือทาง
ชลมารคอัญเชิญพระพุทธรูป
ในงาน “สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
200 ปี พุทธศักราช 2525

(Source: Ueachuworanon
1982)

2. งาน “700 ปีเมืองเชียงใหม่”

ใน พ.ศ. 2539 เป็นปีที่เมืองเชียงใหม่มีอายุครบ 700 ปี ประจวบ
วโรกาสมหามงคลกาญจนาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พะยอมยงค์ ได้
ประพันธ์หนังสือขึ้นในชื่อ **คร่ำคร่า 700 ปีเมืองเชียงใหม่** เป็นกวีนิพนธ์ล้านนาที่
กล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ตั้งเมืองเชียงใหม่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (พ.ศ.
2539) (Payormyong 1996)

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องเล่าพระพุทธรูป กล่าวถึงใน
เหตุการณ์ที่เจ้าแสนเมืองมาปกครองเมืองเชียงใหม่ต่อจากพระเจ้ากือนา เจ้ามหาพรหม
เจ้าเมืองเชียงรายคิดจะชิงบัลลังก์แต่สู้กองทัพเชียงใหม่ไม่ได้จึงลี้ภัยไปพึ่งเจ้าเมือง
กำแพงเพชร ต่อมาเจ้ามหาพรหมได้อัญเชิญพระพุทธรูปจากกำแพงเพชรมาถวาย
พระเจ้าแสนเมืองมาเพื่อเป็นการขอขมา พระเจ้าแสนเมืองมารับสั่งให้อัญเชิญพระ
พุทธรูปมาเมืองเชียงใหม่โดยล่องแพมาทางแม่น้ำปิงขึ้นท่าที่บ้านวังสิงห์คำ
ฉัพพรรณรังสีสว่างไสวไปทั่วจึงเกิดเป็นบ้านฟ้าฮ่าม (ฟ้าฮ่าม) จากนั้นรับสั่งให้อัญเชิญ
พระพุทธรูปขึ้นราชรถเพื่อจะอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดสวนดอก เมื่อถึงหน้าวัด
ลิเชียงพระ ราชรถไม่สามารถไปต่อได้ พระเจ้าแสนเมืองมาทรงคิดว่าเป็นประสงค์ของ
พระพุทธรูปที่จะประดิษฐานที่นี่ จึงรับสั่งให้สร้างวิหารประดิษฐาน ต่อมาได้

เปลี่ยนเป็นชื่อวัดพระสิงห์ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ**ประวัติวัดพระสิงห์
รวมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่**

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องเล่าพระพุทธรูปปรากฏใน
เหตุการณ์ที่พระนางจิวประภามหาเทวีสวรรคต ชาวเมืองจึงกราบทูลเชิญพระเจ้าไชย
เชษฐาธิราชขอปราชมืองล้านช้างมาครองเมืองเชียงใหม่ ต่อมาพระเจ้าโพธิสารผู้เป็นพระ
ราชบิดาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสวรรคต เมืองล้านช้างเกิดการแย่งชิงราชบัลลังก์ พระ
เจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงเสด็จกลับล้านช้างซึ่งก่อนกลับได้อัญเชิญสิ่งล้ำค่าของเมืองเชียงใหม่
หลายอย่างกลับไปเมืองล้านช้างด้วย เช่น พระแก้วมรกต พระพุทธรูป พระเสด็จคณิน
พระศิลา พระแก่นจันทน์ และคัมภีร์มากมาย สร้างความปวดร้าวและเศร้าโศกแก่ชาว
เชียงใหม่เป็นอย่างมาก เหตุการณ์ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระ
พุทธรูปที่ปรากฏใน**พระราชพงศาวดารเหนือ** และ**ตำนานพระแก้วมรกตฉบับหลวง
พระบาง**

1.2 จิตรกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่าจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนตำนานเรื่องเล่า
เกี่ยวกับพระพุทธรูปที่มีทั้งที่เนื้อหาสอดคล้องกับ**ลิลิตนิทนาม**และแตกต่าง จิตรกรรม
ฝาผนังดังกล่าวปรากฏ 3 ที่ ได้แก่

1. จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร
โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 จิตรกรรมฝาผนัง
เรื่องตำนานพระพุทธรูปปรากฏอยู่ระหว่างช่องประตูและหน้าต่าง เริ่มจากเหตุการณ์
การหล่อพระพุทธรูปที่ลังกา ได้รับการอัญเชิญมายังประเทศไทยโดยเรือสำเภา
จากนั้นได้รับการอัญเชิญไปประดิษฐานยังบ้านเมืองต่าง ๆ ก่อนไปประดิษฐานที่เมือง
เชียงใหม่ จากนั้นสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงอัญเชิญพระพุทธรูป
มายังกรุงเทพมหานคร ต่อมาเมื่อสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาทสวรรคต
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานที่วัด
พระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานที่พระที่นั่ง
พุทธไสวรรยในพระราชวังบวรสถานมงคล

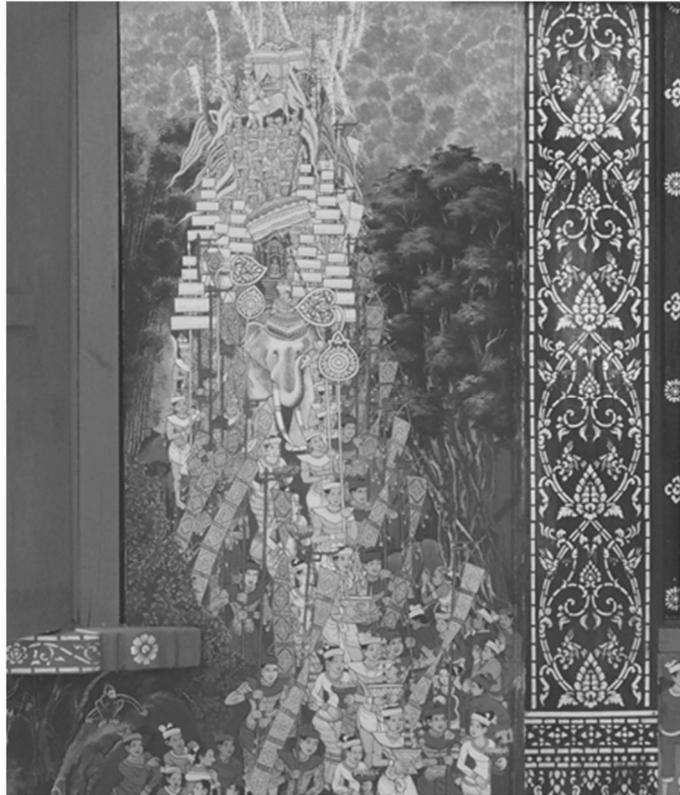
ภาพที่ 2 เหตุการณ์การอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำจากพระบรมมหาราชวังเพื่อมาประดิษฐานที่พระราชวังบวรสถานมงคลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 3 เหตุการณ์เรือสำเภาที่อัญเชิญพระพุทธรูปทองคำมาจากลังกาอับปางกลางมหาสมุทร และพระพุทธรูปทองคำแสดงปาฏิหาริย์ลอยเหนือผิวน้ำ ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารแก้วอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ วัดพระสิงห์ พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่

2. จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารแก้ว วัดพระสิงห์ พระอารามหลวง จังหวัด เชียงราย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2562 จิตรกรรมฝาผนัง เรื่องตำนานพระพุทธรูปสี่องค์ เริ่มจากเหตุการณ์การหล่อพระพุทธรูปสี่องค์ที่ลังกา ได้รับการ อัญเชิญมายังประเทศไทยโดยเรือสำเภา จากนั้นได้รับการอัญเชิญไปประดิษฐานยัง บ้านเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งมาประดิษฐานที่เมืองเชียงราย ต่อมาเป็นเรื่องราวใน พ.ศ. 2558 ได้มีการอัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์ประดิษฐานภายในพระวิหารแก้ว และได้จัดงาน ทำบุญอายุวัฒนมงคล 76 ปีพระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ พระอารามหลวง ในขณะนั้น โดยมีหรรสพสมโภชอย่างยิ่งใหญ่

3. จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำ วัดศรีดอนชัย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัย เก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 จิตรกรรมฝาผนังเรื่องตำนาน พระพุทธรูปสี่องค์ เริ่มจากเหตุการณ์ที่พระเจ้าติโลกราชมีพระบัญชาให้เจ้าศรีใจย์นำทัพมาปราบกองทัพพม่าที่เมืองปาย เมื่อขับไล่กองทัพพม่าได้ พระเจ้าติโลกราชได้พระราชทาน พระพุทธรูปสี่องค์มาประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองปาย จนกระทั่งในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเอกาทศรถมาประทับแรมที่เมืองปายแล้วทรงมีมัสการพระพุทธรูปสี่องค์ที่วัดศรีดอนชัย ต่อมา พ.ศ. 2497 ในประเพณีปี๋เกิดไฟไหม้กุฏิที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ แต่พระพุทธรูปสี่องค์มิได้ รับความเสียหาย จากนั้นเป็นภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนศรีดอนชัย และเป็นภาพวัน สมโภชวิหารลายคำโดยมีหรรสพสมโภชมากมายโดยเฉพาะการแสดงล้านนาและไทใหญ่

ภาพที่ 4 เหตุการณ์การอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำจากเมืองเชียงใหม่มายังเมืองปายในสมัยพระเจ้าติโลกราช ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ วัดศรีดอนชัย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.3 ประติมากรรม

การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในรูปแบบประติมากรรม ได้แก่ รูปปั้นเทวดารักษาพระพุทธสิหิงค์บริเวณเชิงเขามหาชัยภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช รูปปั้นเทวดาดังกล่าวได้ตั้งอยู่บริเวณมูมฐานทั้ง 4 ทิศขององค์พระพุทธสิหิงค์มิ่งมหาชัย

ความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพระพุทธสิหิงค์ปรากฏในสังคมไทยมาแต่เดิม ในตำนานปรากฏในวรรณกรรมโบราณ ได้แก่ **สิงคนิทาน** และ**ชินกาลมาลินี** พิธีกรรมปรากฏในพิธีเลี้ยงพระสิงห์ของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ในกรุงศรีอยุธยาปรากฏในวรรณกรรมโบราณ ได้แก่ บทพิสูต่าน้ำลูขเพลิงใน**กฎหมายตราสามดวง** ในนครศรีธรรมราชปรากฏประติมากรรมภายในวิหารพระม่า วัดพระบรมมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และเป็นผู้ริเริ่มโครงการสร้างพระพุทธสิหิงค์มิ่งมหาชัย ได้กล่าวว่ารูปปั้นเทวดารักษาพระพุทธสิหิงค์ทั้ง 4 องค์นี้เป็นมติของคณะกรรมการโครงการสร้างพระพุทธสิหิงค์มิ่งมหาชัยที่เชื่อว่าประติมากรรมเทวดา 4 องค์ ภายในวิหารพระม่าเป็นประติมากรรมเทวดารักษาพระพุทธสิหิงค์ ดังนั้นประติมากรรมเทวดาทั้ง 4 องค์ในวิหารพระม่าจึงเป็นประติมากรรมต้นแบบให้กับรูปปั้นเทวดารักษาพระพุทธสิหิงค์บริเวณเชิงเขามหาชัย (Sukrakan 2017: 118)

ภาพที่ 5
พระพุทธสิหิงค์มิ่งมหาชัย
ประดิษฐานบริเวณเชิงเขามหาชัย ภายใน
มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 6 ประติมากรรมท้าวรามเทพ ท้าวสุมนาเทพ ท้าวลักษณาเทพ ท้าวชัตตคาม
(นับจากซ้าย) อันเป็นเทวดารักษาพระพุทธสิหิงค์ที่ประดิษฐานบริเวณเชิงเขามหาชัย
ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

1.4 ความเชื่อและวัตถุมงคล³

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยรวบรวมวัตถุมงคลพระพุทธสิหิงค์ประเภทเหรียญและพระผงจำนวน 49 รายการ ที่มีนัยในการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ โดยแบ่งตามลักษณะพื้นที่ที่พระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานอยู่ออกเป็น 2 ลักษณะคือ วัตถุมงคลพระพุทธสิหิงค์ประเภทเหรียญและพระผงที่ออกภายในจังหวัดที่พระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานอยู่ จำนวน 3 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 13 รายการ ด้านหลังของวัตถุมงคลส่วนใหญ่ปรากฏเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 22 รายการ ด้านหลังของวัตถุมงคลส่วนใหญ่ปรากฏภาพตำนาน เรื่องเล่า และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และจังหวัดตรัง จำนวน 3 รายการ ด้านหลังของวัตถุมงคลส่วนใหญ่ปรากฏชื่อรุ่นและยันต์

³ ผ้ายันต์พระสิหิงค์หลวงเป็นวัตถุมงคลเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ได้รับการสืบทอดในวัฒนธรรมของชาวล้านนา แต่จากการศึกษาและวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า ผ้ายันต์พระสิหิงค์หลวงมิได้มีนัยในการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะไม่นำผ้ายันต์พระสิหิงค์หลวงมาศึกษาในครั้งนี้.

อนึ่ง จะเห็นว่าวัดถุมงคลพระพุทธรูปที่ออกภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวนมากที่สุด ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากกระแสความนิยมของจตุคามรามเทพ ซึ่งทั้งพระพุทธรูปและจตุคามรามเทพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครศรีธรรมราชนับถือมาแต่เดิมแล้ว พระพุทธรูปและจตุคามรามเทพยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในด้านานและความเชื่ออีกด้วย ดังนั้นปรากฏการณ์ความนิยมของจตุคามรามเทพ ส่วนหนึ่งส่งผลให้เกิดความนิยมในการสร้างวัดถุมงคลพระพุทธรูปด้วยเช่นกัน

อีกลักษณะหนึ่งคือ วัดถุมงคลพระพุทธรูปที่ออกโดยวัดที่พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ จำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 7 รายการ ด้านหลังของวัดถุมงคลส่วนใหญ่ปรากฏภาพตำนาน เรื่องเล่า และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัดศรีดอนชัย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 รายการ ด้านหลังของวัดถุมงคลส่วนใหญ่ปรากฏภาพตำนาน เรื่องเล่า และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ภาพที่ 7 เหรียญพระพุทธรูปวัดศรีดอนชัย รุ่นกำแพงแก้วป้องกันภัย
ปรากฏอนุภาคสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอันเป็นอนุภาคที่มาจากตำนานพระพุทธรูป
วัดศรีดอนชัย

(Source: Luk Num Kan 2017)

ส่วนวัดอินทศิรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และวัดโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร ไม่ปรากฏวัดอุ้มงคลพระพุทธสิหิงค์ที่มีนัยในการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์

จากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่กล่าวไปข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับแนวคิดเรื่องกระบวนการผลิตวัฒนธรรม (Production) และการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม (Reproduction) จะพบว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ได้รับการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดอยู่เสมอ เหล่านี้เป็นสิ่งยืนยันของการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในสังคมไทย

จะเห็นว่าการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในสังคมไทยปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งที่ใช้ในวัตถุประสงค์เดิมและในวัตถุประสงค์ใหม่ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่นำเสนอ มักนำมาจากตำนานเรื่องเล่าทางคติชนที่ได้รับการสืบทอดมาในวัฒนธรรม การผลิตซ้ำอาจนำตำนานเรื่องเล่าทั้งเรื่อง บางอนุภาค บางตอน หรือเป็นการผนวกตำนานเรื่องเล่าหลายสำนวน มักขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการผลิตซ้ำและรูปแบบของสื่อที่นำไปผลิตซ้ำด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2. วิธีคิดในการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในสังคมไทย

จากข้อมูลการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบันมีทั้งหมด 64 รายการ แบ่งเป็นประเภทความเชื่อและวัดอุ้มงคลจำนวน 49 รายการ ซึ่งเป็นรายการที่มากที่สุด ประเภทบทเพลง และสื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม จำนวนประเภทละ 4 รายการ ประเภทจิตรกรรมจำนวน 3 รายการ ประเภทวีดิทัศน์ 2 รายการ ประเภทบทเทศน์และประติมากรรมเป็นประเภทที่พบน้อยที่สุด อย่างละ 1 รายการ

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิธีคิดและวิธีการในการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ โดย “วิธีคิด” จะบ่งบอกถึงความคิดของผู้คนที่อยู่เบื้องหลังของการ

ผลิตซ้ำ ส่วน “วิธีการ” จะแสดงลำดับขั้นตอนของการนำตำนานเรื่องเล่ามาใช้ (Wasriwivat 2019: 194) ข้อมูลดังกล่าวสามารถแบ่งตามวิธีคิดได้ 4 กลุ่ม คือ การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากเรื่องเล่าและความเชื่อในท้องถิ่น การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากประวัติศาสตร์ การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากสิ่งนิทาน และการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบผนวกหรือผสมผสาน

2.1 การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากเรื่องเล่าและความเชื่อในท้องถิ่น

ตำนานเรื่องเล่าและความเชื่อในท้องถิ่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าที่ปรากฏในข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากที่สุดถึง 27 รายการ แบ่งตามวิธีการที่ผลิตซ้ำได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การผลิตซ้ำโดยใช้บางอนุภาคในตำนาน เรื่องเล่า การผลิตซ้ำตามแบบเรื่อง และการผลิตซ้ำโดยใช้เหตุการณ์บางตอน

การผลิตซ้ำโดยใช้บางอนุภาคในตำนานเรื่องเล่า อนุภาคที่นำมาผลิตซ้ำส่วนใหญ่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าและความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นที่พระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานอยู่ แบ่งตามลักษณะเนื้อหาได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นต่าง ๆ กลุ่มตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเกจิ และกลุ่มความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

กลุ่มตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นการนำอนุภาคในตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำนวนต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่นมาผลิตซ้ำในข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏ 24 รายการ เป็น ความเชื่อและวัตถุมงคล 23 รายการ เป็นบทเพลง 1 รายการ วัตถุมงคลพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏภาพพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและภาพพังพการอันเป็นอนุภาคที่มาจาก**ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช** ตามตำนานกล่าวว่าพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสด็จลอยน้ำมาจากลังกาในช่วงสร้างเมืองและสร้างพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ต่อมาพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้มาประทับที่พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชอยู่ 7 วันแล้วจึงเสด็จไปประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ ส่วนพังพการชาวนครศรีธรรมราชนับถือในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรมที่มีความสามารถในการรบ และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าบางกระแสเชื่อว่าพังพการเป็นร่างหนึ่งของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีวัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้ออีก 1 รายการ ปรากฏภาพพ่อท่านตาขาวอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นอำเภอพิปูน โดยชาวบ้านเชื่อว่าพ่อท่านตาขาวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงถือศีลเป็นชีปะขาวอาศัยอยู่ที่ถ้ำเขาพระ ต่อมาชีปะขาวรูปนี้ได้เดินทางต่อไปผนวชที่วัดเขาขุนพนม ตำนานเรื่องเล่านี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตำนานพระพุทธรูปลิงค้อวัดอินทรี ดังนั้นภาพพ่อท่านตาขาวในวัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อรายการนี้จึงน่าจะมีนัยของการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปลิงค้อด้วยเช่นกัน

วัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อของวัดศรีดอนชัย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอันเป็นอนุภาคที่มาจากตำนานพระพุทธรูปลิงค้อวัดศรีดอนชัยตามตำนานเล่าว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาประทับแรมที่เมืองปาย และได้เข้ากราบนมัสการพระพุทธรูปลิงค้อวัดศรีดอนชัย นอกจากนี้มีวัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อของวัดศรีดอนชัย 1 รายการ ที่มีความน่าสนใจคือ วัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อ “รุ่น 2 บารมีมหาราชบันดาลโชคดี” ปรากฏภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคู่กับภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จากการสัมภาษณ์พระสิทธิ สิทธิปัญญา ผู้สร้างวัดอุดมมงคลทราบว่าเหตุที่ได้อัญเชิญภาพมหาราชทั้ง 2 พระองค์มาประดิษฐานบนวัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อ ด้วยมหาราชทั้ง 2 พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่กอบกู้และรวบรวมชาติไทยให้เป็นปึกแผ่นและมั่นคง (Interview Panyo 2020, November 1) สอดคล้องกับชุมชนวัดศรีดอนชัยอันเป็นชุมชนที่มีคนหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม การอัญเชิญภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาประดิษฐานบนวัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อของวัดศรีดอนชัยก็มีนัยของการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปลิงค้อ

กลุ่มตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเกจิ เป็นการนำภาพพระเกจิอาจารย์ในท้องถิ่นมาประดิษฐานบนวัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อ วัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏภาพครูบาศรีวิชัย ตามตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร กล่าวว่า ครูบาศรีวิชัยเป็นพระภิกษุที่มาจากบวรภูมิสังฆารามวัดพระสิงห์วรมหาวิหารครั้งใหญ่หลังจากขาดเจ้าอาวาสและปล่อยรกร้างมานาน

วัดอุดมมงคลพระพุทธรูปลิงค้อจังหวัดนครศรีธรรมราชที่นำภาพพระเกจิอาจารย์มาประดิษฐาน จากการศึกษาพบว่าพระเกจิอาจารย์ดังกล่าวมักมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และ

ศรัทธาต่อพระพุทธสิหิงค์ทั้งสิ้น ได้แก่ พระครูพิศิษฐ์อรรถการ (พ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าพระครูพิศิษฐ์อรรถการมีความศรัทธาในพระพุทธสิหิงค์มาก และมักจะอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์จำลองเก่าแก่มาประดิษฐานในพิธีกรรมสำคัญเสมอ พระครูอมรสุตคุณ (ทวี จันทโชโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดศิลาชลเขต จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าพระสมุห์โบ อินทสุวณโณ อันเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดศิลาชลเขตและเป็นอาจารย์ของพระครูอมรสุตคุณ มีความศรัทธาต่อพระพุทธสิหิงค์มาก โดยเฉพาะพระพุทธสิหิงค์จำลองเก่าแก่ที่ประดิษฐานที่วัดจันทราราม จึงเป็นไปได้ว่าพระครูอมรสุตคุณ (ทวี จันทโชโต) มีความรู้และศรัทธาต่อพระพุทธสิหิงค์ด้วย

กลุ่มความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ เป็นการนำอนุภาคจากความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์มาผลิตซ้ำ ในวัดถมมงคลพระพุทธสิหิงค์วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏภาพพระธาตุวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และภาพพญานาค อันมีที่มาจากความเชื่อเรื่องชูชาติที่ชาวล้านนาเชื่อว่าพระธาตุวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และพระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์วรมหาวิหารเป็นที่สถิตรอมากำเนิดของดวงวิญญาณคนเกิดปีมะโรง เป็นบทเพลง 1 รายการ บทเพลง “ขอพรพระพุทธสิหิงค์” กล่าวถึงความเชื่อบางประการเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในบริบทร่วมสมัยของชาวเชียงใหม่

การผลิตซ้ำตามแบบเรื่อง ข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้จะมีโครงเรื่องตามตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่มีมาในวัฒนธรรม ปรากฏ 2 รายการ เป็นสื่อกระจายเสียงในประเพณีพิธีกรรม และบทเพลง ในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธสิหิงค์วัดอินทศิรี รุ่นสร้างโบสถ์ พ.ศ. 2561 ได้มีการเล่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์วัดอินทศิรีผ่านสื่อกระจายเสียง โดยตำนานพระพุทธสิหิงค์สำนวนนี้เล่าโดยว่าที่ร้อยตรีภุชงค์ กัณฐสุทธิ ซึ่งเป็นสำนวนหนึ่งที่ปรากฏในชุมชนวัดอินทศิรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทเพลง “บารมีพระสิงห์ปาย” มีโครงสร้างเหตุการณ์ส่วนใหญ่ดำเนินตาม **ตำนานพระพุทธสิหิงค์วัดศรีดอนชัย** แต่มีการกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในฐานะพระพุทธรูปสำคัญสำหรับเมืองปาย และเป็นศูนย์กลางทางจิตใจให้กับประชาชนทั่วทุกสารทิศ

การผลิตซ้ำโดยใช้เหตุการณ์บางตอน ข้อมูลทางวัฒนธรรมกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นการนำบางเหตุการณ์จากตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในกลุ่มตำนาน และเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาผลิตซ้ำ ซึ่งมักจะเป็นการ “เลือก” บางเหตุการณ์ในตำนาน เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธสิหิงค์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่นั้น ๆ ปรากฏ 1 รายการ เป็นสื่อกระจายเสียงในประเพณีพิธีกรรม ในประเพณีสงกรานต์ จังหวัดตรัง มีการกล่าวถึงตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ทั้งในรายงานต่อประธานในพิธี และผ่านรถเครื่องกระจายเสียงที่เคลื่อนนำขบวนอาราธนาอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ออกแห่รอบเมืองตรัง เนื้อหามาจากการ “เลือก” บางเหตุการณ์จาก**ตำนานนางเลือดขาว** ได้แก่ เหตุการณ์ที่นางเลือดขาวอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์จากลังกามาสู่จังหวัดตรัง และได้สร้าง “วัดพระศรีสรรเพชญ์พระพุทธสิหิงค์” ขึ้นเพื่อประดิษฐาน

จะเห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์จากเรื่องเล่าและความเชื่อในท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมสูงสุด ส่วนใหญ่เป็นตำนานเรื่องเล่าในทางคติชนที่มุ่งนำเสนอตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น และมักจะมีโครงเรื่องที่แตกต่างจาก**สิหิงคนิทาน** ด้วยตำนานเรื่องเล่ากลุ่มนี้เป็นเรื่องเล่าในทางคติชนซึ่งไม่ปรากฏผู้แต่งและไม่มีสำนวนที่ถูกต้องที่สุดจึงเอื้อต่อการนำไปผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ

2.2 การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์จากประวัติศาสตร์

ข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา นอกจากจะมียุทธศาสตร์ของการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์แล้วยังมีบทบาทในการบันทึกเรื่องราว เรื่องเล่า และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในสังคมไทยร่วมสมัยด้วย ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีวิถีคิดในการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์โดยใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยมี 20 รายการ เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุมงคลทั้งหมด สามารถแบ่งกลุ่มตามวิธีการที่ปรากฏบนวัตถุมงคลได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับบุคคล วัตถุมงคลพระพุทธสิหิงค์กลุ่มนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในสังคมไทย คือ พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระสังฆราช และ

นายกรัฐมนตรี ด้านหลังของวัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์นี้มักจะมีอัญเชิญพระบรมมาภิไธย ตรีประจำพระองค์สมเด็จพระสังฆราชรวมไปถึงลายมือพระนามสมเด็จพระสังฆราชมาประดิษฐาน และลายมือชื่อของบุคคลสำคัญมาจารไว้ วัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์นี้พระมหากษัตริย์มักเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นองค์ประธานในพิธี สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปเป็นองค์ประธานในพิธี หรือนายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธี

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ วัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์นี้สร้างขึ้นในวาระสำคัญของบ้านเมือง เช่น เหตุการณ์สำคัญทางศาสนา ได้แก่ วาระฉลองวันวิสาขบูชาโลก และวาระฉลอง 25 พุทธศตวรรษ เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับบ้านเมือง ได้แก่ วาระฉลอง 50 ปี และ 60 ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วาระฉลองครบ 220 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ และวาระ 84 ปี กระทรวงคมนาคม ด้านหลังของวัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์นี้มีการอัญเชิญพระบรมมาภิไธย “ภปร.” มาประดิษฐาน หรือภาพสถานที่ต่าง ๆ ที่สร้างวัดถุมนงค รวมถึงภาพปูชนียสถานสำคัญต่าง ๆ

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ที่พระพุทธรูปสังคัมภ์ประดิษฐานอยู่ วัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์นี้สร้างขึ้นในวาระต่าง ๆ ของวัดหรือสถานที่ที่พระพุทธรูปสังคัมภ์ประดิษฐานอยู่ เช่น กรุงเทพมหานคร จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ด้านหลังของวัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์ส่วนใหญ่มักปรากฏชื่อรุ่นหรือรายละเอียดการสร้างวัดถุมนงค

จะเห็นว่าการสร้างวัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์จากอดีตสู่ปัจจุบันมีลักษณะที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ วัดถุมนงคพระพุทธรูปสังคัมภ์มักสร้างขึ้นในวาระพิเศษของบ้านเมือง และมีข้องสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์

2.3 การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังคัมภ์จากลิตินิทาน

ลิตินิทานเป็นตำนานพระพุทธรูปสังคัมภ์อีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำในรูปแบบข้อมูลทางวัฒนธรรม ปรากฏ 10 รายการ แบ่งตามวิธีการที่ผลิตซ้ำได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การผลิตซ้ำโดยใช้บางอนุภาคในตำนานเรื่องเล่า การผลิตซ้ำตามแบบเรื่อง และการผลิตซ้ำโดยใช้เหตุการณ์บางตอน

การผลิตซ้ำโดยใช้บางอนุภาคในตำนานเรื่องเล่า ปรากฏข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทประติมากรรม 1 รายการ และความเชื่อและวัตถุมงคล 6 รายการ อนุภาคจาก**ลិងคินิทาน**ที่ได้รับการนำมาใช้ในการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปส่วนใหญ่เป็นอนุภาคตัวละครที่เป็นเทวดารักษาพระพุทธรูป ในภาพด้านหลังของวัตถุมงคลพระพุทธรูปจังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏภาพพระสุมนเทพ อันเป็นเทวดา 1 ใน 4 องค์ที่รักษาพระพุทธรูป ในประติมากรรมเทวดารักษาพระพุทธรูปที่เชิงเขาหมาฮ้าย จังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏรูปปั้นเทวดารักษาพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ อันได้แก่ พระชัตตคาม พระรามเทพ พระลักษมณ์เทพ และพระสุมนเทพ วัตถุมงคลพระพุทธรูปวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏภาพลិងค์หรือราชสีห์อันมีวิถีคิดมาจากพุทธลักษณะที่สง่างามดั่งลិងค์หรือราชสีห์ของพระพุทธรูป และยังพ้องกับชื่อวัดพระสิงห์วรมหาวิหารด้วย

อนุภาคจาก**ลិងคินิทาน**อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นการทำให้เทวดารักษาพระพุทธรูป ลិងค์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นก่อน แล้วจึงนำมาใช้ในการผลิตซ้ำ ในภาพด้านหลังของวัตถุมงคลพระพุทธรูปจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวนมาก ปรากฏภาพพระจตุคามรามเทพ อันเกิดจากการที่ชาวนครศรีธรรมราชนำเทวดารักษาพระพุทธรูป 2 องค์คือ พระชัตตคาม และพระรามเทพ มารวมกันแล้วออกพระนามใหม่เป็น “พระจตุคามรามเทพ” โดยพระจตุคามรามเทพยังคงมีหน้าที่รักษาพระพุทธรูปตามความเชื่อที่มีมา และมีหน้าที่รักษาเมืองนครศรีธรรมราชเพิ่มเติมขึ้นด้วย

การผลิตซ้ำตามแบบเรื่อง ข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้จะมีโครงเรื่องตาม**ลិងคินิทาน** ปรากฏ 2 รายการ เป็นบทเทศน์ และบทเพลง ใน “พิธีเทศน์ตำนานพระสิงห์” ผู้วิจัยสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในประเพณีเป็งของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พ.ศ. 2560 พบว่าทางวัดได้นำ**ตำนานพระสิงห์ฉบับวัดแสนฝาง**มาเทศน์ให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวได้ฟัง ตำนานพระสิงห์สำนวนนี้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่พระราชาลังกาได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นในลังกา ทวีป จนกระทั่งพระพุทธรูปได้รับการอัญเชิญมาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ **ตำนานพระสิงห์ฉบับวัดแสนฝาง**ดำเนินตามโครงเรื่อง**ลិងคินิทาน**ทุกลำดับ

เหตุการณ์

ในบทเพลง “ตำนานพระพุทธรูปศิหิงค์หลวงนครพิงค์” ดำเนินตามโครงเรื่อง **ลิหิงคินิทาน** ทุกลำดับเหตุการณ์ และได้มีการเพิ่มเติมเหตุการณ์ร่วมสมัย ได้แก่ ความเชื่อและประเพณีที่ชาวเชียงใหม่อัญเชิญพระพุทธรูปศิหิงค์ออกมาสร้างน้ำช่วง ประเพณีสงกรานต์ของทุกปี มีมหรสพสมโภชมากมาย และกล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธรูปศิหิงค์ในฐานะพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่

การผลิตซ้ำโดยใช้เหตุการณ์บางตอน ข้อมูลทางวัฒนธรรมกลุ่มหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาศึกษามีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์บางตอนจาก **ลิหิงคินิทาน** มาใช้ในการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปศิหิงค์ ข้อมูลในกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นการ “เลือก” บางเหตุการณ์ใน **ลิหิงคินิทาน** ที่สัมพันธ์กับพื้นที่นั้น ๆ ปรากฏเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรม ประเภทจิตรกรรมฝาผนัง 1 รายการ

ในจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่โครงเรื่อง และดำเนินเรื่องตาม **ลิหิงคินิทาน** เกือบทั้งหมด แต่ในจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ พระอารามหลวง จบลงเพียงในเหตุการณ์ที่พระพุทธรูปศิหิงค์ประดิษฐานอยู่ที่เมือง เชียงราย มิได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่รับการอัญเชิญไปประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ ดังที่ปรากฏใน **ลิหิงคินิทาน**

จะเห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้มีโครงเรื่องและดำเนินเรื่องตาม **ลิหิงคินิทาน** ทุกลำดับเหตุการณ์ แต่อาจจะมีข้อมูลทางวัฒนธรรมบางรายการที่มีการตีความใหม่ เพิ่มเติมเหตุการณ์จากแบบเรื่องดังกล่าว หรือเลือกบางเหตุการณ์มา นำเสนอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูลทางวัฒนธรรม และจุดประสงค์ในการ นำเสนอข้อมูล หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะเห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่ากลุ่ม **ลิหิงคินิทาน** ส่วนใหญ่จะปรากฏในลักษณะข้อมูลทางวัฒนธรรม แบบประเพณี มีเพียงข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทบทเพลงเพียงรายการเดียวที่เป็น ข้อมูลทางวัฒนธรรมรูปแบบสื่อสมัยใหม่

2.4 การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปศิหิงค์แบบผนวกหรือผสมผสาน

จากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา จะเห็นว่าข้อมูลกลุ่มหนึ่งที่

นำเสนอตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่มีลักษณะการดำเนินเรื่องที่แตกต่างไปจากตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่มีมาในวัฒนธรรม จากกรณีวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่าการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ผ่านข้อมูลวัฒนธรรมกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นการนำตำนานเรื่องเล่ามาผสมผสานและผนวกกัน ปรากฏเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ได้แก่ สื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม บทเพลง กวีนิพนธ์ และจิตรกรรม รวม 7 รายการ สามารถแบ่งตามวิธีการได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ กลุ่มที่นำเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ กลุ่มที่นำสิหิงค์นิทานมาผนวกหรือผสมผสานกับเหตุการณ์หรือเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องเล่าในท้องถิ่น และกลุ่มที่นำสิหิงค์นิทานมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นและตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

กลุ่มที่นำเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้มี 4 รายการ เป็นสื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม บทเพลง กวีนิพนธ์ และจิตรกรรม อย่างละ 1 รายการ ทั้ง 4 รายการมีลักษณะการดำเนินเรื่องในลักษณะเดียวกันคือ การกล่าวถึงตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

ในกวีนิพนธ์ “คร่ำครว้ 700 ปีเมืองเชียงใหม่” นำเสนอตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่แตกต่างจากสำนวนอื่น ๆ เมื่อวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนจะพบว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์สำนวนนี้แม้จะมีได้มีลักษณะเป็นตำนานเรื่องเล่าสำนวนใหม่ แต่มีลักษณะเป็นการผนวกรวมตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์สำนวนที่ต่างกันมาไว้ด้วยกัน โดยนำเหตุการณ์จาก**ตำนานวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร**อันเป็นตำนานท้องถิ่นเมืองใหม่มาผนวกเข้ากับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ในบทเพลง “ประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร” มีลักษณะเป็นการนำ**ตำนานวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่**มากล่าวไว้ตอนต้นจากนั้นจึงนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเอกาทศรถเข้ากราบนมัสการพระพุทธสิหิงค์ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัด

เชียงใหม่

สื่อกระจายเสียงในพิธี “เปิดงานประจำปีปิดทองหลวงพ่อสัมฤทธิ์ (พระพุทธรูปสังขาร)” วัดโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร มีลักษณะเป็นการนำตำนานพระพุทธรูปสังขาร วัดโคกขามบางเหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชอัญเชิญพระพุทธรูปสังขารมาประดิษฐานที่วัดโคกขามในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วสลักรูปตำนานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์

ข้อมูลทางวัฒนธรรมทั้ง 3 รายการข้างต้นมีลักษณะเป็นการนำตำนานพระพุทธรูปสังขารในสำนวนท้องถิ่นมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ชาติไทย ข้อมูลทางวัฒนธรรมอีก 1 รายการในกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นการนำตำนานพระพุทธรูปสังขารในสำนวนท้องถิ่นมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ในจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำ วัดศรีดอนชัย อำเภอป่าฝาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเป็นการนำตำนานพระพุทธรูปสังขารวัดศรีดอนชัยมาเป็นจุดเริ่มต้นของจิตรกรรมฝาผนัง จากนั้นจึงเป็นการนำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ชุมชนมาเขียนต่อจนกระทั่งถึงเหตุการณ์การสร้างวิหารลายคำ

กลุ่มที่นำสังขารมาผนวกหรือผสมผสานกับเหตุการณ์หรือเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องเล่าในท้องถิ่น ข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้มี 2 รายการ เป็นสื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม และกวีนิพนธ์ ทั้ง 2 รายการมีลักษณะการดำเนินเรื่องในลักษณะเดียวกันคือ การกล่าวถึงสังขารแล้วนำมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องเล่าในท้องถิ่น

ในกวีนิพนธ์ “สดุดีพระพุทธรูปสังขาร” มีลักษณะเป็นการนำสังขารมาผนวกกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงอัญเชิญพระพุทธรูปสังขารมาจากเมืองเชียงใหม่ แต่ในการดำเนินเรื่องได้สลับนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ขึ้นก่อนแล้วตามด้วยสังขาร

ในประเพณีสงกรานต์ จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังขารมาเล่าต่อประชาชนในพิธี และนำมาเล่าก่อนเริ่มประกอบบางพิธีกรรม จากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสังขาร

สำนวนนี้เป็นการผนวกรวมจากลึงคินิทานกับตำนานวัดพระสิงห์วรมหาวิหารอันเป็นตำนานท้องถิ่นของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเมื่อผนวกรวมตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานพระพุทธรูปลึงคินิทานแล้ว ทำให้เกิดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปลึงคินิทานใหม่ที่เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์การสร้างพระพุทธรูปลึงคินิทานที่ลึงกาจนกระทั่งพระพุทธรูปลึงคินิทานประดิษฐานที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มที่นำโครงเรื่องลึงคินิทานมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นและตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้มี 1 รายการ เป็นจิตรกรรม ลักษณะการดำเนินเรื่องมีการกล่าวถึงลึงคินิทานแล้วนำมาผนวกหรือผสมผสานกับตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าในท้องถิ่น

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวาส กรุงเทพมหานคร มีลักษณะการเล่าเรื่องเป็นการนำลึงคินิทานมาเป็นจุดเริ่มต้นของจิตรกรรมฝาผนังในเหตุการณ์ตั้งแต่การสร้างพระพุทธรูปลึงคินิทานที่ลึงกาจนกระทั่งพระพุทธรูปลึงคินิทานประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ ต่อด้วยการนำเหตุการณ์การอัญเชิญพระพุทธรูปลึงคินิทานขึ้นที่บ้านวังสิงคำเมืองเชียงใหม่ และพระพุทธรูปลึงคินิทานแสดงปาฏิหาริย์เปล่งรัศมีไปทั่วทุกทิศซึ่งเป็นอนุภาคที่ปรากฏในตำนานวัดพระสิงห์วรมหาวิหารอันเป็นตำนานท้องถิ่นเชียงใหม่มาเขียนต่อ จากนั้นนำเหตุการณ์การอัญเชิญพระพุทธรูปลึงคินิทานไปต่อนิ้วพระหัตถ์ที่เมืองเชียงราย และเหตุการณ์การทำศึกระหว่างพระเจ้าแสนเมืองมา เจ้าเมืองเชียงใหม่ กับเจ้ามหาพรหม เจ้าเมืองเชียงราย อันเป็นอนุภาคที่ปรากฏในลึงคินิทานมาเขียนอีกครั้ง และนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปลึงคินิทานในกลุ่มตำนานประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงอัญเชิญพระพุทธรูปลึงคินิทานมาจากเมืองเชียงใหม่จนกระทั่งถึงการอัญเชิญพระพุทธรูปลึงคินิทานประดิษฐานที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นว่า การนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปลึงคินิทานหรือผสมผสานกันในลักษณะนี้ ทำให้เกิดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปลึงคินิทานใหม่ที่มีเนื้อหาตั้งแต่การสร้างพระพุทธรูปลึงคินิทานที่ลึงกา ต่อมาพระพุทธรูปลึงคินิทานได้รับการอัญเชิญมาประดิษฐานยังบ้านเมืองต่าง ๆ ในประเทศไทย จนกระทั่งพระพุทธรูปลึงคินิทาน

64 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ได้รับการอัญเชิญมาประดิษฐานที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์จนถึงปัจจุบันนี้

จะเห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มที่ผนวกหรือผสมผสานตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์มักมีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่และเป็นพระพุทธรูปสำคัญสำหรับอาณาจักร รวมทั้งเพื่อนำมาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธสิหิงค์กับท้องถิ่น

จากผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไปในข้างต้น สามารถนำมาสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปวิธีคิดในการผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ - พระสิงห์ในสังคมไทยปัจจุบัน

การผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์	ผลิตซ้ำจากเรื่องเล่าและความเชื่อในท้องถิ่น	ผลิตซ้ำจากประวัติศาสตร์	ผลิตซ้ำจากสิหิงค์นิทาน	ผลิตซ้ำแบบผนวกหรือผสมผสาน	รวม
ความเชื่อและวัตถุมงคล	23	20	6	-	49
บทเพลง	2	-	1	1	4
สื่อกระจายเสียงในงานประเพณีและพิธีกรรม	2	-	-	2	4
จิตรกรรมฝาผนัง	-	-	1	2	3
กวีนิพนธ์	-	-	-	2	2
บทเทศน์	-	-	1	-	1
ประติมากรรม	-	-	1	-	1
รวม	27	20	10	7	64

จากผลการศึกษาและตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่นำมาศึกษาทั้ง 64 รายการ เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มาจากหลากหลายพื้นที่และหลากหลายประเภท ดังนั้นวิธีคิดและวิธีการที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ไปข้างต้นจึงเป็นวิธีคิดและวิธีการของ “คน” หลากหลายกลุ่มและหลาย

ระดับด้วยเช่นกัน ทั้งกลุ่มคนในราชสำนัก กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลวง กลุ่มคนในหน่วยงานต่าง ๆ และกลุ่มคนในวัฒนธรรมชาวบ้าน ทั้งนี้ น่าสนใจว่าวิถีคิดของ “คน” กลุ่มต่าง ๆ ที่ผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์เป็นวิถีคิดที่มาจากชุดเดียวกันทั้งสิ้น อันได้แก่ สิหิงคนิทาน ตำนานท้องถิ่น และประวัติศาสตร์

บทสรุปและอภิปรายผล

ข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ทั้ง 64 รายการ มีลักษณะเป็นการ “เล่า” ตำนานพระพุทธสิหิงค์ในรูปแบบใหม่ มีทั้งที่เล่าทั้งเรื่องและเล่าเพียงบางช่วงบางตอน กระบวนการเล่าเรื่องใหม่เหล่านี้เข้าข่าย “การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม” ซึ่ง Raymond Williams ได้อธิบายถึงกระบวนการเลือกสรรวัฒนธรรมในการผลิตซ้ำว่า ความหมายหรือวิถีปฏิบัติบางอย่างที่ได้รับการสืบทอดหรือหยิบยกมาให้ความสำคัญ เหล่านี้คือสิ่งที่ได้รับ “เลือก” ให้ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการเลือกสรรของสังคมแล้ว ซึ่งอาจจะคงรูปเดิมหรือปรับเปลี่ยนลักษณะบางอย่างก็ได้ (Williams 1997: 39) เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมา “มอง” ผลการศึกษาในข้างต้น สามารถนำมาอภิปราย “วิธีการ” ในการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ได้ดังนี้

การผลิตซ้ำโดยใช้บางอนุภาคจากตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์เป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมสูงสุด อาจเป็นเพราะว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาส่วนใหญ่เป็นความเชื่อและวัตถุมงคลซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ในการผลิตซ้ำที่ค่อนข้างจะมีน้อย ผู้สร้างวัตถุมงคลจึงมีความจำเป็นต้อง “เลือก” อนุภาคที่คิดว่า “พิเศษ” และ “ศักดิ์สิทธิ์” มาไว้ในวัตถุมงคล ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ อนุภาคที่ได้รับ “เลือก” มาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดมักจะเป็นอนุภาคเด่นในตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในสำนวนนั้น ๆ สอดคล้องกับค่านิยมของคำว่า อนุภาค ที่หมายถึงหน่วยย่อยในนิทานที่ “ไม่ธรรมดา” มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ และได้รับการสืบทอดให้ดำรงอยู่ในสังคม (Nathalang 2020: 40)

การผลิตซ้ำโดยใช้ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าพระพุทธสิหิงค์เป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมรองลงมา ปรากฏเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทความเชื่อและวัตถุมงคลทั้งหมด วิธีการนี้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการบันทึกเหตุการณ์เรื่องราว

และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในช่วงสร้างวัดมุนจล วิธีการดังกล่าวนี้ยังช่วยให้เห็นวิถีคิดและการตีความตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ด้วย เช่น วัดมุนจล พระพุทธสิหิงค์ฉลอง 700 ปีลายสือไทย ด้านหลังของวัดมุนจลนี้ประดิษฐานพระปรมาภิไธย “ภปร” นัยหนึ่งเป็นการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงรับงานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวายพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นในวาระฉลอง 700 ปี ลายสือไทย พ.ศ. 2526 ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ อีกนัยหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดที่ผู้จัดงานได้สร้างวัดมุนจลพระพุทธสิหิงค์ขึ้นเป็นที่ระลึกในวาระฉลอง 700 ปี ลายสือไทย โดยมีวิถีคิดมาจาก**ลิตฺติหิงคินิทาน** ในเหตุการณ์ที่พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงมีพระราชประสงค์อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์มาจากลังกาทวีปและทรงอัญเชิญมาประดิษฐานที่กรุงสุโขทัย

การผลิตซ้ำตามโครงเรื่อง วิธีการนี้มักจะผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ทั้งเรื่อง แต่มีการลดทอนรายละเอียดจากตำนานเรื่องเล่าที่เล่ากันในวัฒนธรรมแต่เดิม ซึ่งเมื่อนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ผลิตซ้ำตามโครงเรื่องทีปรากฏผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมมาศึกษาเชิงแบบเรื่อง (Tale type) ในทางคติชนวิทยา และศึกษาเชิงการแพร่กระจายของนิทาน จะพบว่าตำนานเรื่องเล่าที่ผลิตซ้ำผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์มีแบบเรื่องและมีโครงสร้างเดียวกันกับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่มีมาในวัฒนธรรมเดิม การลดทอนรายละเอียดดังกล่าวส่วนใหญ่เพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการผลิตซ้ำ รวมถึงลักษณะเฉพาะและข้อจำกัดของประเภทข้อมูลทางวัฒนธรรมที่นำไปผลิตซ้ำ

การผลิตซ้ำบางเหตุการณ์ วิธีการนี้จะผลิตซ้ำบางเหตุการณ์จากตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ “สำคัญ” ต่อท้องถิ่น ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับค่านิยมของ อนุภาค ที่หมายถึงเหตุการณ์บางเหตุการณ์ในนิทานที่ “ไม่ธรรมดา” มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ และได้รับการสืบทอดให้ดำรงอยู่ในสังคม (Nathalang 2020: 40) เหตุการณ์สำคัญเหล่านี้นับว่าเป็นอนุภาคในรูปแบบหนึ่งเช่นกัน แต่จะต่างจากการผลิตซ้ำโดยการใช้บางอนุภาคคือ การผลิตซ้ำบางเหตุการณ์ อาจจะมีหลายอนุภาคย่อย ๆ ประกอบกันเป็นเหตุการณ์ ส่วนการผลิตซ้ำโดยการใช้บางอนุภาคมักจะมีเพียงอนุภาคเดียวเท่านั้น ซึ่งวิธีการผลิตซ้ำบางเหตุการณ์มักมี

จุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธรูปสำคัญกับพื้นที่นั้น ๆ

ส่วนการผลิตซ้ำโดยการผนวกหรือผสมผสานเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุด แต่วิธีการนี้ทำให้เกิดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญที่ใหม่ที่ไม่ได้มีมาในวัฒนธรรมแต่เดิม มักมีจุดประสงค์เพื่อเน้นย้ำความเก่าแก่และความสำคัญของพระพุทธรูปสำคัญในฐานะพระพุทธรูปสำคัญของบ้านเมืองและอาณาจักร

การนำแนวคิด “การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม” มาใช้ศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญ นอกจากจะทำให้เห็นถึง “วิถีคิด” และ “วิธีการ” ของกลุ่มคนในการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญแล้ว ยังทำให้เห็นว่าการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อและตำนานเรื่องเล่าเดิมที่มีมาในวัฒนธรรมทั้งสิ้น อาจเปรียบเทียบลักษณะดังกล่าวนี้ได้ว่าเป็น “เหล่าเก่าในชุดใหม่” นั่นเอง

นอกจากนี้ผลการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญทั้ง 64 รายการ มีลักษณะเข้าข่าย “คติชนสร้างสรรค์” ด้วยเช่นกัน ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง กล่าวว่า “คติชนสร้างสรรค์” เป็นผลจากวิถีคิดของคนไทยที่มีความสามารถในการประยุกต์ของเก่ามาใช้ในบริบทใหม่โดยอ้างอิงหรืออาศัยฐานรากวัฒนธรรมไทยที่มีมาแล้วนำมาประยุกต์ใหม่เพื่อวัตถุประสงค์ใหม่ในปัจจุบัน (Nathalang 2019: 137) โดยเฉพาะเรื่องเล่าได้รับการนำมาใช้เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ในวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมา “มอง” ผลการศึกษาในข้างต้น สามารถนำมาอภิปราย “วิถีคิด” ในการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดตำนานเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญได้ดังนี้

ตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญเป็นกลุ่มตำนานเรื่องเล่าที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าในทางคติชนที่ไม่ปรากฏผู้แต่งและไม่มีสำนวนที่ถูกต้องที่สุดจึงเอื้อต่อการนำไปใช้และตีความใหม่ อีกทั้งตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการ “สร้าง” อัตลักษณ์ท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การ “เพิ่มมูลค่า” และ “เพิ่มคุณค่า” ให้แก่ข้อมูลทางวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่านั้นตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นยังเป็นเครื่องยืนยันการประดิษฐานอยู่ของพระพุทธรูปสำคัญในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

ตำนานประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์เป็นเรื่องเล่าอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอด มักเกี่ยวข้องกับ “วีรบุรุษทางวัฒนธรรม” หรือบุคคลสำคัญของชาติ ข้อมูลทางวัฒนธรรมในกลุ่มนี้ มักจะนำเสนอตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ในลักษณะ “ข้อเท็จจริง” ที่มีหลักฐานลายลักษณ์ที่สามารถอ้างอิงได้ และข้อมูลทางวัฒนธรรมกลุ่มนี้มักแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธสิหิงค์กับชนชั้นปกครองในสังคมไทย รวมถึงความสำคัญของพระพุทธสิหิงค์ในฐานะพระพุทธรูปสำคัญสำหรับบ้านเมืองด้วย

สิหิงคินิทานเป็นเรื่องเล่าที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดน้อยที่สุด น่าสังเกตว่าสิหิงคินิทานเป็นตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่แพร่หลายในสังคมไทย แต่กลับได้รับการนำมาผลิตซ้ำค่อนข้างน้อย อาจเป็นเพราะสิหิงคินิทานเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์และมีคาถาบาลีแทรกค่อนข้างมากจึงไม่เอื้อต่อการนำไปตีความใหม่ หรือไม่เอื้อต่อการนำไปใช้ในลักษณะอื่น ๆ นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ทางศาสนา ทั้งนี้ด้วยความที่สิหิงคินิทานเป็นตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่ศักดิ์สิทธิ์ อนุภาคตัวละครในสิหิงคินิทานโดยเฉพาะตัวละครเทวดาจึงถูกทำให้เชื่อว่ามี “อิทธิฤทธิ์จริง” ไปด้วย ดังนั้นอนุภาคตัวละครเทวดาในสิหิงคินิทานจึงมิได้ดำรงอยู่ในโลกของตำนานเรื่องเล่าเท่านั้น แต่ยังมีบทบาททางความเชื่อใน “โลกแห่งความเป็นจริง” ด้วย

ผู้วิจัยคิดว่าอีกประการหนึ่งที่ไม่เอื้อให้สิหิงคินิทานได้รับความนิยมในการนำมาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอด อาจเป็นเพราะว่าสิหิงคินิทานเป็นตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่แพร่หลายอยู่ในราชสำนัก จากการสำรวจข้อมูลคัมภีร์ใบลานเรื่องสิหิงคินิทานที่หอพระมณเฑียรธรรม และห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติพระนคร⁴ ผู้วิจัยพบว่าสิหิงคินิทานหลายสำนวนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ฉบับทองใหญ่รัชกาลที่ 1 ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสร้าง ฉบับทองน้อยรัชกาลที่ 3 ในขณะเดียวกันจากการสำรวจข้อมูลเอกสารโบราณและคัมภีร์ใบลานในท้องถิ่นของไทย ผู้วิจัยไม่พบข้อมูลเอกสารโบราณและคัมภีร์ใบลานเรื่อง

⁴ จากการสำรวจข้อมูลคัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาที่หอพระมณเฑียรธรรม และห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติพระนคร ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลคัมภีร์ใบลานเรื่องสิหิงคินิทานถึง 12 รายการสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมและความแพร่หลายของสิหิงคินิทานในสังคมไทย.

สิทธิศนิทานที่เก็บรักษาในท้องถิ่นเลย จึงเป็นไปได้ว่าสิทธิศนิทานอาจเป็นตำนานพระพุทธรูปสิทธิ์ที่แพร่หลายอยู่ในราชสำนัก แต่มิได้แพร่หลายในวัฒนธรรมชาวบ้าน

การนำแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” มามองข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิทธิ์ ทำให้เห็นว่าเรื่องเล่าที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันเป็น “ต้นทุน” ที่ทำให้ข้อมูลทางวัฒนธรรมมีทั้ง “มูลค่าเพิ่ม” และ “คุณค่าเพิ่ม” เพราะเรื่องเล่าเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายและสร้างคุณค่าทางจิตใจแก่ผู้รับ (Nathalang 2017: 251) ยิ่งไปกว่านั้นเรื่องเล่าเหล่านี้ยังเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีบทบาทสำคัญในการอธิบายที่มาของการประกอบพิธีกรรม ทั้งประเพณีที่สืบทอดมาจากอดีตและ “ประเพณีสร้างสรรค์” ในบริบทใหม่ รวมไปถึงบทบาทในการยืนยันถึงความเก่าแก่และดั้งเดิมของชุมชนอันจะนำไปสู่การสร้างความรู้ภาคภูมิใจในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการในท้องถิ่นด้วย

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิทธิ์ แสดงให้เห็นว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิทธิ์ที่ได้รับการนำมาผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดล้วนมีวิธิตมาจากสิทธิศนิทาน ประวัติศาสตร์ และตำนานท้องถิ่น อันเป็นตำนานเรื่องเล่าและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีมาในวัฒนธรรมแต่เดิม โดยมีวิธีการในการผลิตซ้ำที่หลากหลาย ได้แก่ ผลิตซ้ำทั้งเรื่อง ผลิตซ้ำบางอนุภาคหรือบางเหตุการณ์ และผลิตซ้ำโดยการผนวกหรือผสมผสาน ทั้งนี้การผลิตซ้ำที่หลากหลายเหล่านี้ล้วนมีบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิทธิ์ทั้งสิ้น นอกจากนี้จะพบว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิทธิ์ในสังคมไทยมีความหลากหลาย ทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างจากสิทธิศนิทาน

References

- Distapan, W. (2014). *พระอุปคุต: การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนาน และพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน* [Phra Upakhut: Transmission and reproduction of belief, myth and ritual in contemporary Thai society]. (Doctoral thesis, Chulalongkorn University).
- Fine Arts Department. (2014). *จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธานวาส (พระแก้ววังหน้า)* [Mural painting of Bowon Sathan Sutthawat temple]. Bangkok: Fine Arts Department.
- Jiajanpong, P. (2003). *พระพุทธรูปหิ้งค์จริงทุกองค์ ไม่มีปลอม แต่ไม่ได้มาจากลังกา* [All Phra Buddha Sihing images are real, not fake, but they are not from Lanka]. Bangkok: Matichon.
- Kaewthep, K. (1996). *สื่อส่องวัฒนธรรม* [Understanding culture through media]. Bangkok: Wisdom Foundation.
- Khamawan, K. (1994). *แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค* [Raymond Williams' thoughts in cultural studies and Consumerism analysis]. (Master's thesis, Thammasat University).
- Luk Num Kan. (2017, September 18). *เหรียญพระพุทธรูปหิ้งค์ปาย* [Pai Phra Buddha Sihing amulets]. Retrieved May 20, 2021, from <http://www.pralanna.com/pramoolpage.php?pramoolid=289926>.
- Nathalang, S. (2019). *“คติชนสร้างสรรค์”: บทสังเคราะห์และทฤษฎี* (พิมพ์ครั้งที่ 2) [“Creative folklore”: synthesis and theory] (2th ed.). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).
- Nathalang, S. (2020). *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน - นิทานพื้นบ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 4) [Folklore theories: Scientific methods in the analysis of myths and folk tales] (4 th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

- Nathalang, S. (ed.). (2017). *เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง* (พิมพ์ครั้งที่ 2) [Thai folk tales in a changing world] (2th ed.). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation).
- Nut - inthara, K. (1982). *การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องตำนานพระพุทธรูปหิิงค์ที่วัดบวรสถานสุทธารวาส* [A study of Mural painting on the legend of Phra Buddha Sihing at Bowon Sathan Sutthawat temple]. (Independent Study, Silpakorn University).
- Payormyong, M. (1996). *คร่ำครวญ 700 ปี เมืองเชียงใหม่* [Traditional verse of anniversary 700 years of Chiang mai]. Chiang mai: Siam Commercial Bank.
- Sripasang, W. (2015). *คง เข้ม ข่าม หลัง เครื่องรางล้านนา* [Amulet traditional of north Thailand]. Bangkok: Nabaanwannagum.
- Sukrakan, C. (ed.). (2017). *พระพุทธรูปหิิงค์มิ่งมหาชัย* [Phra Buddha Sihing ming mahachai]. Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat Rajabhat University.
- Thurajen, S. (2017). *พระพุทธรูปหิิงค์จำลองรุ่นสำคัญในนครศรีธรรมราช* [Important replica of the Phra Buddha Sihing image in Nakhon Si Thammarat]. In Sukrakan, C. (ed.). *พระพุทธรูปหิิงค์มิ่งมหาชัย* [Phra Buddha Sihing mingmahachai] (56 - 77). Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat Rajabhat University.
- Ueachuworanon, K. (1982). *ภาพเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยกรุงฯ* [Pictures of historical events of the Royal Rattanakosin]. Bangkok: Bangkoksarn.
- Wasriwivat, P. (2019). *พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย* [Dynamics of Phra Borommathat Chedi Folklore, Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat province in contemporary Thai society]. (Doctoral thesis, Chulalongkorn University).
- Williams, R. (1981). *Culture*. London: Fontana Press.

Williams, R. (1997). *Problems in Materialism and Culture*. London: Verso.

Interviewees

Panyo, S. (2020, November 1). Watsridonchai in Mae Hong Son Province.

Surasakko, S. (2020, July 25). Wathuatanon in Trang Province.